

Nr 279.

Av herr **Palmstierna**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 164, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 9, 36 och 37 §§ i lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning.

Med Kungl. Maj:ts proposition nr 164 ha åtskilliga förslag till ändringar av nu gällande lag angående stadsplan och tomtindelning förelagts riksdagen till prövning och godkännande. Visserligen äro ett par av dessa ehuru nog så betydelsefulla för stadssamhällenas utveckling av beskaffenhet att utan samband med den allmänna revisionen av stadsplanelagen och byggnadsstadgan kunna avgöras, men andra synas återigen så nära sammanhånga med en del såväl av riksdagen som eljes påkallade reformer på detta område, att man kan ifrågasätta huruvida det är lämpligt att redan nu, innan revisionsarbetets resultat föreligger, fatta beslut rörande de av Kungl. Maj:t förebragta ändringsförslagen.

Man kan också inför det faktum att ett förslag till lagändringar av så pass invecklad natur, som det här är fråga om, framlagts först när tre veckor av riksdagens ordinarie arbetstid återstå, vara tveksam om lagförslaget kan hinna bli föremål för den sorgfälliga behandling det rätteligen kräver och spörja om icke det vore lämpligast att under hänvisning härtill för det närvarande ej upptaga den kungl. propositionen till behandling.

Oavsett den ståndpunkt vederbörligt utskott och riksdagen må intaga i detta avseende synes det emellertid vara av vikt att motionsledes belysa en mycket betänklighetsfull sida i den kungl. propositionen nämligen påyrkandet av att kronan i sin egenskap av markägare skall erhålla en privilegierad ställning och att över dess mark av Kungl. Maj:t stadsplan må kunna uppgöras och fastställas även i strid mot önskemål

uttalade av den kommun inom eller intill vilken marken är belägen och detta emot erläggande av minsta möjliga vederlag från kronan-markägarens sida till kommunen i fråga. Denna sak berör icke endast eller huvudsakligen Stockholms stad, som i flera riktningar omges av kronojord utan även en stor del andra städer och stadssamhällen. Ett par ledamöter av lagrådet anmärka att lagtexten ger möjlighet att kronans donationsjordar kunna planläggas för bebyggande på detta sätt och en mängd municipalsamhällen, vilka uppväxt kring statens järnvägsstationer och vilka ha en rik erfarenhet av hur bekymmersamt det kan vara att i sin mitt ha kronan såsom markägare kunna få kännning av vad lagändringsförslaget innebär.

Förslaget har således en mycket stor räckvidd och är ägnat att påkalla uppmärksamhet hos kommunalmännen i våra städer och inom orter där stadsbildning försiggår i närheten av eller över kronojord.

Men dessutom har det en betydelsefull *principiell* innebörd. Det skulle nämligen ställa kronan i dess egenskap av markägare uti en från andra enskilda jordägare särskilt gynnad ställning. De förmåner kronan genom lagförslaget skulle tillerkännas få dessa icke åtnjuta. För den händelse att sida vid sida ligga områden tillhörande såväl kronan som annan får kronan, den må vara företrädd av något av sina inom statsförvaltningen befintliga verk eller av Kungl. Maj:t, en frihet i utnyttjandet av sin mark som icke tillkommer den enskilde. Den äganderätt staten har till viss mark förlänas härigenom möjligheter, vilka icke den enskilde markägaren får åtnjuta. Därest riksdagen biträder detta förslag ligger givetvis däri en principförklaring, vilken kan även på andra områden än de vilka falla under det kommunala livets område få mycket vittgående konsekvenser. Principen kan nämligen fullföljas också i andra avseenden, varhelst kronan har äganderätt till mark. Jag vill icke yttra något om de fördelar och nackdelar detta kan föra med sig — detta torde för övrigt vara svårt att överblicka — utan blott konstatera den principiella innebörden av det förslag Kungl. Maj:t framställt i denna del.

Tydligen har emellertid Kungl. Maj:t själv funnit sig något osäker vid beträdandet av denna nya, förut av Kungl. Maj:t och riksdagen anvisade vägen. Man är icke själv fullt övertygad om att det är rätt att låta kronan såsom markägare få alldeles särskilda förmåner och låter därför i motiveringen till lagförslaget ge tillkänna att »vid en blivande mera genomgripande omarbetning av stadsplanelagen frågan om markägaress rätt att söka fastställelse å stadsplan bör upptagas till förnyad prövning». Den enskilde markägaren skulle således sedan väl kronan-markägaren fått en gynnad ställning genom den nu förordade lagstiftning i sin tur

i en nära framtid erhålla vissa rättigheter utöver vad gällande lagstiftning medger. Den konsekvensen skulle således ett bifall till kungl. propositionen medföra att också *andra* markägare än kronan skulle senare förlänas nya förmåner. Kungl. Maj:t har icke kunnat helt frigöra sig från den uppfattningen att äganderätten vare sig den ligger i kronans eller annans hand icke bör vara förlänad med olika egenskaper utan att ägarna inför lag skola vara likställda, varför ett löfte ges åt de andra markägarna att de sannolikt efter det att kronan-markägaren berett sig äskade förmåner också skola komma i åtnjutande av något motsvarande inom stadsområdet. Detta bör observeras icke endast med anledning av den tveksamhet rörande den principiella lämpligheten av att skilja på markägare av olika kategorier som därav må kunna utläsas i den kungl. propositionen utan också med hänsyn till att förslaget således förebådar så omvälvande planer som i motiveringen antydes att låta de enskilda kunna på helt annat sätt än nu skär uppträda emot de planer för sitt bebyggande samhällena uppgöra, varför mycket allvarliga erinringar däremot måste göras.

Man finner sålunda att även ehuru Kungl. Maj:t uti förslaget till ändring av stadsplanelagen § 2 ansett sig kunna ge kronan-markägaren för det närvarande en från enskilda jordägare privilegierad ställning så är dock kravet härpå dikterat av ett allmänt och otvetydigt jordägarintresse.

Detta framskjuter för övrigt på flera ställen uti statsrådsprotokollet. En viss månhet förmärkes om stadsmarkägarens finansiella intressen. Man har inte ett ord att säga om all den spekulation som försvårat våra städers utveckling. Samhällenas farhågor anses »överdrivna» och vad 1904 års kommitterade på sin tid föreslagit i form av vederlag från den enskilde till kommunen anses nu vara för mycket begärt. Det inskränkes väsentligt. Det är i sin egenskap av jordägare och med dennes intressen för ögonen, men utan de speciella *allmänna* synpunkter, vilka dock på detta område måste vara förhärskande, som Kungl. Maj:t uppträder i och med framläggandet av lagförslaget i denna del.

Ty man har all anledning betona att i detta fall företrädes det allmänna av kommunen och blott mera sällan är det såsom dess representant kronan i fråga om stadssamhällenas bebyggande *i sin egenskap av markägare* har anledning inskräda. Nu gällande lag ger Kungl. Maj:t rörande samhällenas utveckling en vidsträckt rätt att pröva och förkasta vad de kommunala myndigheterna besluta, men att kronan därför att den har mark inom kommunen skall vid bedömandet av de ärenden kommunen underställer Kungl. Maj:t skulle begagna sig härav för att

emot samhällenas inbyggares önskan och vad det allmännas väl — oavsett vem som äger marken — kräver, besluta om stadsplaner, vilka anläggas, med statens affärsförvaltningars intresse såsom verkliga ögonmärket, det bör vara uteslutet och har hittills icke heller i annan mån förekommit än att Kungl. Maj:t brukat när stadsplan icke motsvarat kronan-markägarens intresse utesluta kronojorden från underställd stadsplan.

Jag har tidigare inom riksdagen detta år sökt belysa den tendens som Kungl. Maj:t på senare år ådagalagt att i olika avseenden verkställa inskränkningar i den kommunala förvaltningens utövande av självstyrelsens grundsatser och framhållit det betänkliga som ligger däri. När nu ytterligare ett bevis härpå framkommer och Kungl. Maj:t vill beröva kommunerna möjlighet att behålla sitt avgörande inflytande på hur deras egen utveckling bör försiggå när kronan är stor jordägare synes också detta böra mana dem vilka anse kommunernas rörelsefrihet vara en värdefull faktor i vårt svenska samhälle att se sig väl före, innan bifall lämnas till vad Kungl. Maj:t föreslår.

Ur *praktisk* synpunkt komme förslaget till ändring av § 2 att medföra många svårigheter och verka i hög grad hämmande på stadsamhällenas utveckling i den mån nämligen för denna främmande synpunkter bli bestämmande för hur stora områden inom respektive samhällen bebyggas. Från municipalsamhällena kring statens järnvägar har man god erfarenhet härav. Inom deras områden har i regel vid nyare stadsplaners fastställande beslutats att mark, som antingen redan tillhör kungl. järnvägsstyrelsen eller som i en nära framtid kan anses behöfelig för järnvägsdriften, uteslutes ur stadsplan. Därmed har då följt att de olika stadsstadgarna icke vunnit tillämpning å marken i fråga, men dess bebyggande har likväl delvis, ehuru vanligen oregelbundet, försiggått till förfång för samhället. Många slitningar mellan detta och kronan ha härunder uppstått och ständiga klagomål ha framförts. Slutligen har svenska stadsförbundet i skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 november 1914 ansett sig böra fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på förhållandet och framställt en del förslag till ändringar. Med det lagförslag som nu av riksdagen behandlas skulle emellertid olägenheterna så långt ifrån undanröjas att de snarare i vissa avseenden kunde befastas då Kungl. Maj:t ju förordar att kronojorden icke endast som för närvarande kan av Kungl. Maj:t uteslutas ur den av kommunen uppgjorda och av Kungl. Maj:t i öfrigt godkända stadsplanen, utan även bebyggas om så vore i *strid* mot samhällets önskan och detta utan att vad de viktiga ledningsnäten angår — avlopp, vatten, ljus, — någon hänsyn måste tagas till samhällets krav.

Man inser lätt vad detta betyder i samhällen där kronan har en stor eller i varje fall betydelsefull del av stadsområdet i sin ägo. Stadsplanen uppgöres med hänsyn till terrängförhållandena och iakttagande av samhällets behov av utveckling i skilda avseenden under rådande ekonomiska och sociala förutsättningar. Bebyggnadsplanerna, vilka intimt förknippas med stadsplanen och indelningen av jorden i tomter, upprättas med tanke på de olika stadsdelarnas skilda egenskaper. Somliga lämpa sig till följd av trafikförhållanden och sjöfartsförbindelser m. m. bäst till industriområden och arbetarhem böra finnas i närheten därav. Centrala stadsdelar äro naturliga samlingspunkter för handelsutbytet och detta fordrar ett byggnadssätt av särskild art. Vissa andra områden avses för bostadshus o. s. v. Platser böra reserveras för det regelbundet återkommande behovet av offentliga anstalter, skolor, sjukhus, kyrkor och parkutrymmen. Noggrann hänsyn måste tagas till hygieniska krav, dragningen av kommunikationsleder och hushållningen med anläggningskapitalet för de kommunala affärsverkens påkallade utvidgning m. m. Det är en mångfald faktorer, vilka inverka vid övervägandet av hur stadsplanen bör uppgöras. Men därom är man fullt ense numera att plottrandet med stadsplanebitar är ett fullständigt oting. Det förrycker stadsbildens enhetlighet och omöjliggör den planmässighet i stadsplanearbetet som är nödvändig om allsidig hänsyn må kunna tagas till samhällets behov och onödiga omkostnader sparas.

Själva uppgörandet av förslaget till stadsplan oberoende av vem som äger marken bör således inom stads område tillkomma *en enda myndighet*, den nämligen, vilken företräder samhället självt. Den känner bäst var skon klämmer som bär den och samhället känner bättre än någon annan hur dess egen utveckling kan och bör försiggå. Skulle här kronan för sina områden göra en plan och samhället en annan för någon närliggande del i staden och såsom i propositionen föreslås, kronan inte ens vara skyldig nedlägga avloppsledningar i enlighet med den för samhället lämpade avrinningsplanen kunna rent olidliga förhållanden uppstå. Kronan tänker bara på att förtjäna — precis som andra jordägare i stad — men just på dess mark kan kommunen behöva under aktgivande på sammanhanget i det organiska stadsbyggandet ha plats för vissa inrättningar, utrymmen för allmänna platser, avrinning för huvudkloakledningen, särskilt byggnadssätt med lägre hus för att t. ex. i stads omgivning sänka markvärdet och minska hyresstegringen m. m. Och då svarar kronan nej, ty som andra jordägare i stad vill den förtjäna det mesta möjliga på markens försäljning i den spekulativa marknaden även om detta icke överensstämmer med samhälleliga krav. Det

finns icke alls några skäl antaga att ej vår nitiska statsförvaltning uppfyllande sina ämbetsplikter med samma energi som enskilda söker tillvarataga kronans intressen och till följd av dess maktställning måhända också lättare än dessa skola lyckas härutinnan. Men till gagn för den befolkning och den stad som utsättes för sådant blir åtgärden icke.

Det är följaktligen utan tvivel bäst om kommunen som för närvarande sker uppgör stadsplan för hela samhället. Sedan tillkommer det givetvis såsom nu att underställa densamma Kungl. Maj:ts prövning och godkännande, varvid Kungl. Maj:t såsom erfarenheten visat har möjlighet att vid sidan om bevakandet av de allmänna synpunkterna kunna vinna gehör för sina speciella markägareintressen.

Jag tillåter mig med stöd av det nu anförda yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 164 i vad den avser sådan ändring av lagen om stadsplan och tomtindelning, varigenom för område, som tillhör kronan, stadsplan må fastställas utan att vara av stadsfullmäktige eller allmän rådstuga antagen.

Stockholm den 25 april 1916.

Erik Palmstierna.